

Awtorlar: Dr. Hans Kluge - BSG-niň Ýewropa sebitleýin býurosynyň direktory, jenap Robb Batler, BSG-niň Ýewropa sebitleýin býurosynyň ýokanç keseller, daşky gurşaw we saglyk bölüminiň direktory

Näme üçin ähli tagallalara garamazdan, adamlar AIDS-den ölmegini dowam etdirýärler?

Bu soragy BSG-niň Ýewropa sebitleýin býurosyna Youth4Health torundan bir ýaş adam berdi. Jogap bir wagtyň özünde ýönekeý we gynandyryjy: sebäpler medisina däl.

Biziň sebitimizde we bütin dünýäde AIW/AIDS bilen göreşde iň uly päsgelçilikler syýasy: çäklendiriji we çydamsyz gurşaw, stigma, diskriminasiýa we hatda AIW geçmeginiň jenaýatlaşdyrylmagy, ylmy taýdan esaslandyrylan we maslahat berlen çäreleriň yzygiderli ulanylmazlygy.

Häzirki wagtda biziň elimizde AIDS-den gutulmak üçin ähli dermanlar, gurallar we tehnologiýalar bar. AIW üçin oňyn synag netijesi indi ölüm jezasyna öwürülmeýär.

Antiretrovirus terapiýasynyň (ART) ep-esli gowulaşmagy, AIW bilen ýaşayan adamlara sagdyn we uzak ömür sürmäge mümkinçilik berýär, esasanam irki döwürde diagnoz goýlan bolsa we wirusa garşy dermanlary kabul etmegi dowam etdireseler.

Hakykatdanam, häzirki wagtda zerur dermanlary alýan adamlar öňküsinden has köp. Täze diagnoz algoritmleri bir günde diagnoz goýmak mümkinçiligini berýär. Synaglar ýerli jemgyýetlerde ýa-da öýde geçirip bolýar. Şeýle hem, bizde öňüni alyş çäreleri, mysal üçin, öňünden gorag (PrEP) we iň soňunda prezervatiwleriň ulanylmagy ýaly täsirli çäreler bar.

Biziň AIW bilen göreşmek üçin serişdelerimiz köpeliýär, ýöne ösüş henizem deň däl we deň däl. Öňüni alyş, synag we bejergi entek ähli zerurlyklary öz içine almaýar. Bu sanlara seredeniňde aýdyň bolýar.

BSG-niň Ýewropa sebitleýin býurosyna girýän 53 Ýewropa we Merkezi Aziýa ýurtlarynda 2024-nji ýylda täze AIW hadysalarynyň sany 2010-njy ýyl bilen deňeşdirilende 7% ýokarlandy. Bu sebitde AIW üçin oňyn synag netijesi bolan her ikinji adama giç diagnoz goýulýar.

Gündogar Ýewropada we Merkezi Aziýada AIW bilen ýaşayan adamlaryň ýarysy henizem ART almaýar we diňe kyrk iki göterimi (42%) AIW oňyn adamlar wirus supressiýasyna ýetýärler, bu bolsa wirusy başgalara geçirmegini bes edilmegini aňladýar.

AIDS-den hemişelik gutulmak üçin kyn meseleleri ýeňip geçmeli we hereket etmäge başlamaly.

Ilki bilen, ýurtlar AIW garşy çäreleri syýasatdan aýyrmalydyrlar.

Ýewropada we Merkezi Aziýada köp ýurtlar henizem ejiz toparlara we umuman AIW bilen ýaşayan adamlara diskriminasiýa we yza gaýdyş çemeleşmelerini saklaýarlar. Käbir ýurtlar bu meseläni çözmekde haýal-ýuwaş öňe gidişlik gazanan bolsa-da, beýlekiler reaksiýa syýasy tendensiýalar we modelleriň fonunda wagtyň geçmegi bilen yza gaýtdylar.

Aýdyň, AIW bilen baglanyşykly stigma her ýurtta we her jemgyýetde belli bir derejede problema bolup durýar. Bize AIW bilen ýaşayan adamlara duýgudaşlyk syýasaty gerek, jezalandyрма çäreleri däl. Lukmançylyk edaralarynda bolşy ýaly, jemgyýetde hem AIW ýokuşmak howpy abanýan, AIW bilen ýaşayan ýa-da başga bir görnüşde bu mesele bilen baglanyşykly adamlara ýagşy niýet we hormat bilen garamaly. Biz adamlaryň kimdigine ýa-da nirede bolandygyna garamazdan, hyzmatlara elýeterlilik we synag prosesiniň kadalaşdyrylmagyny üpjün etmek üçin howpsuz giňişlik döretmeli.

Netijede, stigmanyň garşysyna iň gowy ýaragymyz jemgyýetiň habarlylygyny ýokarlandyrmak we maglumat bermek, şol sanda ýaşlara empatiýa, durmuş we söýgi üçin esas döredýän ýaşsuna laýyk jynsy terbiýe bermekdir.

Ikinjiden, ýurtlar we ösüş boýunça hyzmatdaşlar täze ösüşleri we innowasiýalary ulanmak mümkinçiligini döretmek üçin AIW garşy göreş çärelerine maýa goýmaly.

Şu ýylyň iýul aýynda UNAIDS, liderler esasan AIW önüni alyş çärelerine serişdeleri köpeldýän bolsa, 2030-njy ýyla çenli global AIDS pandemiýasynyň duruzyljakdygyny habar berdi. Önüni alyş çärelerine birleşdirilen çemeleşmeleri ileri tutup, täze hadysalaryň sanyny azaldyp bileris.

Biz hem BSG-niň Ýewropa sebitleýin býurosunda umumylykda “95-95-95” maksadyna ýetmek üçin depgini peseltmeli däl. Bu maksat, 2030-njy ýyla çenli Durnukly ösüş maksatlaryna ýetmegiň görkezijisi hökmünde UNAIDS tarapyndan işlenip düzüldi we AIW bilen ýaşayan adamlaryň 95%-i öz statusyny bilýändigini, AIW diagnozy goýlan adamlaryň 95%-i yzygiderli ART alýandygyny we olaryň 95%-i wirus supressiýasyna ýetýändigini aňladýar.

Biz 40 ýyllyk epidemiýany diňe köne gurallar we modeller bilen ýeňip bilmeris, mysal üçin, abstinensiýa ýa-da diňe prezervatiwleriň ulanylmagy ýaly real däl çagyryşlar, täze

çözümlerimiz bar wagty, şol sanda PrEP, öz-özünü synag we soňky nesil ART. Diňe başgaça hereket etmek bilen, biz wakalardan öňe geçip bileris.

Üçünjiden, biz adamlara maglumat bermeli, öňüni alyş, synag we bejergi geçirmeli.

AIW diagnozlarynyň köpüsiniň giç goýulýandygy, synag strategiýalarymyzy üýtgetmeli we adamlara has ir işläp başlamaly diýýär. Her irki diagnoz agyr keseliň we wirusyň mundan beýläk geçmeginiň öňüni almaga kömek edip biler. Bu, esasanam esasy toparlaryň maglumat almak, öňüni alyş we synag geçirmek mümkinçiligine ynamly bolmalydygyny aňladýar. AIW bilen baglanyşykly stigma we diskriminasiýanyň iň erbet görnüşleriniň köplenç lukmançylyk edaralarynda işgärler arasynda ýüze çykýandygy hakykaty şok ediji. Bu adamları gorkuzýar, olary zerur hyzmatlardan mahrum edýär. Maglumat kampaniýalarynyň bu çuňňur ornaşan ýalňyş düşünelere garşy durmagyny üpjün etmeli.

Netijede, AIW bilen baglanyşykly öňüni alyş, bejergi we lukmançylyk hyzmatlaryna elýeterlilik saglyk hukugynyň durmuşa geçirilmeginiň bir bölegidir. Her kim hyzmatlara elýeterlilik mümkinçiligine eýe bolmalydyr. Biziň ýurtlarymyzda AIDS-den gutulmak üçin zerur dermanlar we gurallar bar. Indi bolsa, olary her bir adama peýdaly boljak görnüşde ulanmaly.

2025-nji ýylyň başynda BSG-niň Ýewropa sebitleýin býurosý BSG-niň Ýewropa sebitindäki ýurtlar bilen “95” maksadyna ýetmek üçin bilelikdäki tagallalara bagyşlanan maslahatlar geçirer. AIW/AIDS bilen göreşmek boýunça zygiderli tagallalarymyz aýratyn durmaz, olara beýleki jyns ýoly bilen geçýän ýokanç keselleri hem öz içine alýan ýokanç kesellere garşy çäreler bilen has giňişleýin integrasiýa garaşýar.

Jemgyýetçilik saglygy pudagynda biz köp sanly krizis ýagdaýlary bilen ýüzbe-ýüz bolýarys – howanyň üýtgemeginden başlap, halas ediji antibiotiklere garşy durnuklylygyň ýokarlanmagyna çenli. Bu, AIW bilen deňeşdirilende, çözümleri ýok uly, çylşyrymly meseleler, bu ýerde näme etmelidigimizi takyk bilýäris.

Ýöne AIW garşy göreşde tagallalary iki esse artdyrmak, saglyk pudagynda stigmany ýok etmek, diagnoz we bejergä maýa goýmak, esasy toparlary has gowy öz içine almak we zerur lukmançylyk hyzmatlaryna birikdirmek üçin zerur syýasy isleg barmy?

Geljek on ýylda AIDS pandemiýasy geçmişde galmaly, şonuň üçin geljek nesiller bu meseläni çözmek barada alada etmeli däl. Biziň sebitimizde we dünýäde “Näme üçin adamlar henizem AIDS-den ölýär?” diýen sorag diňe taryh kitaplarynda galmaly, HIV ýaly.